

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13847882>

Xasan Babadjanov

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent.

Ikkinchi jahon urushi davrida AQSHdagi oziq-ovqat taqsimotida kartochka tizimi va uning plakatlarda aks etishi

Annotatsiya. Ikkinchi jahon urushi davrida deyarli barcha jang olib borayotgan mamlakatlarda kartochka tizimi joriy qilindi. Boshqa mamlakatlardan farqli ravishda, AQSHda oziq-ovqat mahsulotlarini ratsionlashtirish nisbatan yumshoqroq shaklda joriy etilgan. Sababi, AQSh ko'proq iqtisodiy resurslarga ega edi. Maqolada targ'ibot shakllari va karta tizimi normalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. AQSH, karta tizimi, tashviqot, plakatlar.

Kartochka tizimi aholini taqchillik sharoitida eng zarur va birlamchi ahamiyatdagi mahsulotlar bilan ta'minlash taqsimot tizimidir. Ushbu tizimda ma'lum mahsulotni sotib olish uchun xaridor pul to'lovini amalga oshirish bilan bir qatorda, uni sotib olish huquqini beruvchi kuponni taqdim etish talab etiladi. Kartochka tizimini joriy etishdan asosiy maqsad aholi is'temoli uchun chegaralangan mahsulot va tovarlarni davlat tomonidan markaziy taqsimotini amalga oshirishdir. Bu holatda, davlat tomonidan bir kishi uchun kunlik yoki oylik muddatda kartochka tizimiga kiritilgan tovarlarni iste'mol qilish uchun ma'lum standartlarni belgilanadi.

Oziq-ovqat kartochkalarining joriy etilishi bu mahsulotlarning ta'minotida jiddiy tanqislik yuzaga kelganini anglatadi. Kartochka tizimi urush hamda tichlik vaqtida joriy etilishi mumkin. Masalan, tarixda tinchlik vaqtida ba'zi oziq-ovqat va keng iste'mol tovarlariga kartochka tizimining joriy etilishi tarixan sotsialistik lager mamlakatlarida keng tarqalgan edi. Tizimdan tovar taqchilligiga qarshi kurashda foydalanilgan. Shu bilan birga, hozir kunda erkin bozor iqtisodiyotiga asoslangan mamlakatlar kartochka tizimidan qisman foydalanish fuqarolarning ijtimoiy zaif guruhlarini qo'llab-quvvatlash shakli bo'lib xizmat qildi.

Urush davrida, ayniqsa, o'zining ko'lami bilan alohida ajralib turuvchi Ikkinchi jahon urushi davrida jang olib borayotgan davlatlarning barchasida kartochka tizimi joriy etildi. Ikkinchi jahon urushi yillarida iqtisodiyoti keskin rivojlangan AQSHda ham ba'zi oziq-ovqat va sanoat tovarlarining iste'moli cheklandi. Lekin urush yillaridagi SSSR va G'arb davlatlaridagi (okkupasiyaga uchramagan) ta'minot tizimidagi normalarni bir-biri taqqoslanganda, bu ikki tizimda yashagan aholi turmush darajasidagi farqlar yaqqol namoyon bo'ladi.

Ko'p hollarda cheklovlar normasi har bir davlatdagi ishlab chiqarish salohiyati, harbiy harajatlar ko'lami, oziq-ovqat mahsulotlarining importi va hokazolarga bog'liq edi. Bunday xarid miqdori cheklovlari hatto AQSHda ham mavjud edi. Shunday bo'lsada, murakkab urush sharoitida amerikaliklar ba'zi muhim mahsulotlar bilan kartochka tizimi orqali ta'minlanadigan bo'ldi. Lekin bu mahsulotlarga xarid normalari juda yuqori edi. Bunday normalardagi taqsimot muammolari deyarli oddiy amerikaliklar hayotiga ta'sir etmadi.

Shuning uchun AQSH hukumati urush sharoitida aholining oziq-ovqat masalasida faoliyatini cheklashda yoki yo'naltirishga ma'muriy usullardan ko'ra, targ'ibot va tushuntirish vositalaridan keng foydalanildi. Boshqacha aytganda, urush olib borayotgan,

aholini oziq-ovqat bilan ta'minlashda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelgan davlatlar bilan qiyoslaganda AQSHda qat'iy tartib va normalar qonunan kiritilmadi.

Bu yo'nalishda targ'ibot-tashviqot olib borishda eng samarali vositasida sifatida plakatlar alohida o'rin tutdi. Bu bejizga emas. Sababi plakatning asosiy g'oyasi u yo'naltirilgan ob'yekt uchun tushunarli bo'lgan aniq kontekst orqali shakllantiriladi. Plakat ma'lumotni yetkazishda obrazlar orqali insonning hissiy sohasiga, qiziqishlariga va xotirasiga murojaat qilishi bilan ajralib turadi. Boshqa targ'ibot-tashviqot vositalaridan farqli ravishda, plakatning maqsadi ma'lumotning harakat uchun turtki vazifasida xizmat qildirishdir.

Shu ma'noda, urush yillarida amerika aholi uchun "to'g'ri hisoblangan" hatti-harakatlarni targ'ib qilish quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshirildi:

1. Oziq-ovqat taqsimoti va kartochka tizimi bilan bo'g'liq masalalarini aholiga tushuntirish.
2. Sog'lom turmush tarzi va to'g'ri ovqatlanish.
3. Oziq-ovqat mahsulotlarini iqtisod qilish yoki qayta ishlash.
4. Aholini tomorqachilikka jalb etish.

Quyida keltirilgan jadval mavzuga tegishli AQSH plakatlari va ular haqida ba'zi ma'lumotlar bilan tanishish mumkin:

Plakatning original nomi	Mazmuni	Plakat
A Fair Share For All of Us	Kartochka tizimi	

<p>Plant A Victory Garden</p>	<p>Kartochka tizimi</p>	
<p>Do With Less-So They'll Have Enough</p>	<p>Kartochka tizimi</p>	
<p>Join the Ranks</p>	<p>Tashlab yubormaslik</p>	
<p>Sugar-Flour-Cereal-Spice</p>	<p>Turli masalalar</p>	
<p>Milk and Eggs-Nature's Food</p>	<p>Turli masalalar</p>	
<p>Fruit You Waste Here...</p>	<p>Tashlab yubormaslik</p>	
<p>We'll Have Lots to Eat This Winter, Won't We Mother?</p>	<p>Konservalash</p>	

Of Course I Can!	Konservalash	
Can All You Can	Konservalash	
You Were Right Sir!	Tashlab yubormaslik	
Thank You So Much American Soldier	Tashlab yubormaslik	
Valley Forge	Tashlab yubormaslik	
You Bite The Hand That Feeds You...	Tashlab yubormaslik	
Small Fry	Tashlab yubormaslik	

<p>To Speed Our Boys Home *</p>	<p>Turli masalalar</p>	
<p>Food Is a Weapon</p>	<p>Tashlab yubormaslik</p>	
<p>Our Food is Fighting *</p>	<p>Turli masalalar</p>	
<p>Vital War Materials</p>	<p>Tashlab yubormaslik</p>	
<p>Save Waste Fats for Explosives</p>	<p>Yog'larni qayta ishlash</p>	
<p>The Grease You Save...</p>	<p>Yog'larni qayta ishlash</p>	
<p>Save Fats</p>	<p>Yog'l'arni qayta ishlash</p>	

Ikkinchi jahon urushi davrida AQSH hukumati benzin va oziq-ovqat kabi muhim resurslarni taqsimotida normalar joriy qildi. Kartochka tizimiga kirgan tovarlar narxini belgilashga maxsus organ – Narxlar ma’uriyati (ingliz tilida – “The Office of Price Administration”) mas’ul edi. AQSHda joriy etilgan kartochka tizimi ko‘p jihatdan Buyuk Britaniya modeliga asoslangan edi. Unga ko‘ra har bir iste’molchi alohida kupon kitobi bilan ta’minlangan. Kuponlar asosida belgilangan mahsulotlarini sotib olish mumkin edi. Iste’molchilar istalgan savdo nuqtasidan xaridlarlarni amalga oshirishlari mumkin edi.

1942-yilning 5-mayida AQSHda kartochka tizimining joriy etilishi 28 kupondan iborat bo‘lgan “Shakar kitobi” bilan boshlandi. Fuqarolar oziq-ovqat sotib olish uchun zarur bo‘lgan kuponlar bilan oylik muddatda ta’minlanib borildi. Ratsionlanadigan oziq-ovqat mahsulotlari ikki guruhga ajratilini, ularga alohida rang belgilangan. Qizil rangli guruh (oyiga 64 kupon) go’sht, baliq, sut va yog‘larni o‘z ichiga olgan. Moviy rangli oziq-ovqatlarga (oyiga 48 ta kupon) konserva va shisha idishlarga qadoqlangan oziq-ovqat mahsulotlari kirgan.

Qizil guruhga kirgan mahsulotlar hamda ularning kupon narxi (bir oyda/bir kishiga)		
	Mahsulot nomi	Kupon miqdori
1	Mo‘l go‘shiti (1 funt ¹)	9
2	Quritilgan mol go‘shiti (1 funt)	16
3	Dudlangan va qiymalangan go‘shiti (1 funt)	5
4	Til (1 funt)	7
5	Steyk (1 funt/ 16 ounces)	11
6	Qovurilgan go‘shiti (1 funt)	9
7	Boshqa turdagi go‘shitlar (1 funt)	3

¹ 1 funt = 0,453 kilogram.

8	Konservalangan baliq (1 funt)	8
9	Bug‘langan yoki quyultirilgan sut (1 funt)	1
10	Cheddar navli pishloq (1 funt/16 bo‘lak)	8
11	Krem pishloq (1 funt/1 konteyner)	3
12	Tvorog (1 funt)	3
13	Boshqa turdagi pishloqlar (1 funt/16 bo‘lak)	6
14	Sariyog‘ (1 funt)	16
15	Margarin (1 funt)	6
16	Shortering ²	5

**Havorang guruhga kirgan mahsulotlar hamda ularning kupon narxi
(bir oyda/bir kishiga)**

	Mahsulot nomi	Kupon miqdori
1	Tomat sharbati (2,5 chashka ³)	6
2	Mayiz (6 qadoq)	4
3	Olxo‘ri (1 banka)	15
4	Ismaloq (2,5 chashka)	14
5	Kesilgan ananas (2,5 chashka)	30
6	Nok (2,5 chashka)	20
7	Tomat pastasi (2,5 chashka)	4
8	Graypfrut (2,5 chashka)	10
9	Makkajo‘xori (2,5 chashka)	13
10	Shaftoli (2,5 chashka)	18
11	Banan (2,5 chashka)	5

² shortering – bu qandolatchilik moyi hisoblanib, odatda, xamirga yumshoqlik berish uchun ishlatiladi.

³ chashka (ingliz tilida “cup”) – AQSH hajm o‘lchov birligi bo‘lib, 236,6 ml.ga teng.

12	Olma (2,5 chashka)	15
13	Muzlatilgan mevalar (16 unsiya ⁴)	12
14	Meva sharbatlari (16 unsiya)	2
15	Jele (8 unsiya)	2

Kartochka tizimining urush davrida zaruriyati va tizim bo'yicha mahsulot xarid qoidalarni tushuntirish maqsadida plakatlar yaratildi. AQSH hukumati plakatlar vositasida aholiga kartochka tizimi iste'molni cheklash uchun emas, balki hamma uchun yetarli miqdorda oziq-ovqat taqsimotini ta'minlash ekanligini tushuntirishga harakat qildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Бычкова О. Советский плакат как хранитель памятных событий военных лет // Наследие веков. – 2015. – № 1. – С. 90-94. 90

2. Миниханов Ф. Плакат в годы Великой Отечественной войны: характерные черты российских и германских традиций // Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств. – 2018. – № 3. – С. 33-35. 33

3. Thomas Victoria. Food Will Win the War: WWI and WWII Poster Propaganda and American Food Behaviors, Master's Thesis (The Department of International Environment and Development Studies, 2018).

3. The United States during World War II: Kartochka on the Home Front. Grade 7. –Texas Historical Commission

Аннотация. В годы Второй Мировой войны карточная система была введена почти во всех воюющих странах. В отличие от других стран в США нормирование

⁴ unsiya – AQSH hajm o'lchov birligi bo'lib, 29,573 ml.ga teng.

продовольственных товаров выводился более мягкой форме. Так, как США имела более большие ресурсы. В статье анализированы формы агитирования населения и нормы карточной системы.

Ключевые слова. США, карточная система, агитация, плакаты.

Abstract. During the Second World War, the card system was introduced in almost all warring countries. Unlike other countries, food rationing in the United States was introduced in a milder form. Since the USA had greater resources. The article analyzes the forms of agitation of the population and the norms of the card system.

Keywords. USA, card system, propaganda, posters.